

CUMHURİYET SONRASI MÜZİK POLİTİKAMIZ VE BATIYA YÖNELİM

Emin Erdem KAYA*

Özet / Abstract

Bu araştırmada Cumhuriyetimizin ilk zamanlarından itibaren Ulu Önder Atatürk ve dönemin ileri gelen yöneticilerinin, tıpkı diğer politikalara yaklaştıkları gibi inkılâpçı, çağdaş ve yenilikçi müzik politikalarını da batı ile iletişim halinde sürdürmeleri tanımlanmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte ulusalcı bir yaklaşımla “Evrensel Çağdaş Türk Müziği” modelini oluşturmak için yapılanlar da ele alınmıştır.

Araştırmada ayrıca Cumhuriyet sonrası “Türk-Batı Etkileşimli Çağdaş Türk Müzik İnkılâbı” yolunda izlenen politikalara damgasını vuran sözlere ve bu sürece katkı sağlamış kişilere atıfta bulunulmuştur. Araştırmanın sonucunda yurdumuzda halen izlenmekte olan evrensel nitelikli ulusal çağdaş Türk müziği politikamız ile ilgili yazarın görüşlerine de yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Müziği, Batılılaşma

AFTER THE ESTABLISHMENT OF REPUBLIC OUR MUSIC POLITICS AND WESTERN INCLINATION

In this study, Atatürk and his prominent managers' music politics whose approach has been in revolutionary, contemporary and advocate of change ideas tight relation with west like their other works is aimed to describe since the time of republic. Furthermore their nationalistic views on establishing contemporary Turkish music models have been discussed.

In this study also refer to some people who contribute to these politics and important messages that have been said about “Contemporary Turkish Music Revolution with the Turkish Western Interaction”. In conclusion author's views on recent nationalist contemporary Turkish music with global quality which has been followed in country have been taken place.

Key Words: Turkish Music, Westernization

Giriş

Cumhuriyetin ilk yıllarından başlayarak “Kültür” bir kamu politikası aracılığıyla devletin önemli bir işlevi haline getirilmiştir. Kültürel alan; hedeflenen topyekûn kalkınma hamlesinin bileşkesi olarak algılanmıştır. Devletin kültür ve sanat alanındaki bu baskın konumu özellikle müzik politikalarında açıklık kazanmıştır.¹

Kültürel bir olgu olan müzik, kültürün oluşmasında ve biçimlenmesinde önemli bir yere sahiptir. Toplumsal bütünlüğü sağlayıcı bir öge olarak müzik kültürün en önemli belirleyicisidir. Kültürün en önemli boyutlarından, en temel alanlarından ve başlıca değişkenlerinden biridir.²

* Öğr. Gör., Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi ABD.

¹ Süreyya Su, “Türkiye’de Batılılaşma Sürecinin Bir Tezahürü Olarak Müzikte Kimlik Sorunu”, *Toplum Bilim*, Sayı 12, İstanbul, 2001.

² Ali Uçan, “Geçmişten Günümüze Günümüzden Geleceğe Türk Müzik Kültürü”, *Müzik Ansiklopedisi*, Ankara, 2000.

Sanatın sözcülerinden biri de müziktir. Tek bir sesle başlayıp, o anı saran müzik, toplumsal heyecanın, paylaşımın, birlikteliğin ve yaşamın ortak bir ifadesidir. Bu bağlamda “müziğin toplumsal görevi gerçekliği yansıtmak değil, bu etkiyi sağlamaktır.”³

İşte cumhuriyetimizin ilk yıllarındaki reformist ve inkılâpçı anlayışla devlet politikalarına müzik de dâhil etmiştir. Yeni bir ulus devlet kurulması aşamasındaki bu dönemde, yüzünü batıya doğru dönen yönetim anlayışı “modernleşme” çatısı altında müziğimizi ve müzik kültürümüzü derinden etkileyecek politikalar izlemiştir.

Cumhuriyet Sonrası Müziğimizde Batıya Doğru

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk kültürünün çok renkli ve zengin materyallerinden ilham alan Atatürk ve dönemin ileri gelenleri, Türk Müzik Kültürü’ne yepyeni gelişim ufukları açacak, yeni küresel boyutlar kazandıracak ve böylece Dünya Müzik Kültürleri arasında çok daha saygın, yaygın, etkin ve seçkin bir konuma gelmesini sağlayacak bir niteliğe kavuşturmak için, müziğimizde çağdaşlaşmayı hedef alan politikalar izlemişlerdir.

Cumhuriyetin kültürel devrimlerinin ünlü ideologlarından Ziya Gökalp, Çağdaş Türk Müziği için şu öngöründe bulunmuştur: “*Bu gün üç tür müzik ile çevrelenmiş durumdayız, Doğu (Osmanlı Saray Müziği), Batı (B.Avrupa Klasik Müziği) ve Halk (Anadolu Folk Müziği) Müzikleri... Daha önce Doğu müziğinin kökleri itibarıyla milli müziğimiz olmadığını, bize yabancı, hasta eden bir tür olduğunu belirtmiştik. Hâlbuki ne halk ne de batı müzikleri bize yabancı değildir, çünkü ilki kültürümüzün, ikincisi ise yeni uygarlığımızın müzikleridir. Öyleyse, milli müziğimizin bu iki müzik türünün birleşiminden doğması kadar doğal bir sonuç beklenemez. Eğer halk müziğinin bize sunduğu örnekleri, batı müziği (armoni) teknikleri ile çok seslendirirsek “Milli Müziğimiz” dediğimiz bir oluşuma varılmış olacaktır.*”⁴

Gökalp’in formülü, Mustafa Kemal’i derinden etkilemiş olmalıdır ki neredeyse aynı formülü, 1934 yılında, şöyle dile getirmiştir : “*Bize yeni bir musiki lazımdır ve bu musiki, özünü halk musikisinden alan çoksesli bir musiki olacaktır.*”⁵ Nitekim cumhuriyet kurulur kurulmaz, yeni devletin giriştiği öncelikli projelerden birini, halk müziğinin derlenmesi yoluyla “milli musikinin yaratılması” ideali teşkil etmiştir.⁶

Bir halkbilimci olmamasına karşın; Atatürk, gelecekte Türkiye için belirecek olan kültür emperyalizmi tehlikesini 1934 yılında sezmiş olacak ki; “*Ulusal ince duyguları, düşünceleri anlatan yüksek deyişleri, söyleyişleri toplamak; onları bir gün önce genel son musiki kurallarına göre işlemek gerekir. Ancak bu güzeyde Türk Ulusal Musikisi yükselebilir. Evrensel musikide yerini alabilir.*” demiştir.⁷

Ulu Önder Atatürk ulusun yükselmesi ile müzik sanatının geliştirilmesi arasında bir ilgi kurarak, müzik sanatının geliştirilmesini de kendine bağlı sayarak; “Bir milletin musiki zevki (beğenisi) nazar-ı itibara alınmadıkça (önemsenmedikçe) onun

³ Ernst Fischer, Devrim, Sanatın Gerekliliği, Payel Yayınları, İstanbul, 1995.

⁴ Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları, (Oransay’ın Türkçeye aktarımı ile), Küğ Yayını, İzmir, 1997.

⁵ A. Adnan Saygun, Atatürk ve Musiki, Sevda Cenap And Müzik Vakfı yayınları, Ankara, 1981.

⁶ Arzu Öztürkmen, Türkiye’de Folklor ve Milliyetçilik, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.

⁷ Refik Ünal, Atatürk’ün Sevdiği Türküler, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1973.

yükseltilmesine imkân olmadığını (olanak bulunmadığını) Montesquieu'dan okumuştum. Bu çok doğrudur ve işte bundan dolayı bu sanatın geliştirilmesine kendimi bağlı sayıyorum”⁸

Ulu Önder Atatürk'ün müzik devriminin temel ilkeleri şu şekilde açıklanabilir;

1. Evrensel, çağdaş ve çoksesli müzik anlayışına yönelmek
2. Türk ulusunun derin ve engin müzik kaynaklarını, özellikle Anadolu folklor hazinesini, uygar ve ileri müzik yaratımları ve biçimleri içinde geliştirmek
3. Geleneksel ve Klasik Türk müziğinin değişmez değerlerini korurken, kötüleşen, eskidikçe ve piyasaya sürüldükçe yozlaşan örneklerini tutucu davranışlarla devam ettirmemek
4. Müzikte evrensel, çağdaş ve uygar kuralları ve biçimleri uygularken, ne Doğu ne de Batı özenticiliğine düşmeden, özgün ve yeni beste yaratımlarına yönelmek
5. Ulusal anlamda Türk Müziği'ne çokseslilik, armonizasyon, tüm müzik bilimi ve gerekli eğitimden geçmiş yorumculuk gücüyle ulaşmak
6. Müzik dilinde ve sanatsal seviyede yeri olmayan anlamsız, uyduruk türler ve değersiz, yoz ve ucuz örneklerle paydos demek.⁹

Ulu Önder Atatürk, Türk toplumunu, çağdaş uygar toplumların yanında yer alabilmek için yeni bir savaşa, kültür ve uygarlık savaşına girmiştir. Türk müziğini doğru temeller üzerine oturtmaya çalışarak, müzik bilimcileri, sanatçıları, şairleri ve edebiyatçıları düşündüğü çağdaş temeller üzerinde yönlendirmekte ve Ulusal Türk müziğiyle evrenselliği yakalamak için; “Biz Batının müziğini dinlediğimiz gibi, bizim musikimizi de bütün dünyada hürmetle dinlenecek bir halde olmalıdır”¹⁰

Bu hedeflerin müzik inkılâbımıza ilk yansıması; Osmanlı'da kurulan, bando, orkestra ve fasıl heyetinden oluşan Muzika-i Hümayun, 1924 yılında Ankara'ya taşınmış ve Riyaset-i Cümhur Musiki Heyeti adıyla Milli Savunma Bakanlığı'na bağlanmasıdır.¹¹ Bu kurum 1933 yılında Cumhurbaşkanlığı Filarmoni Orkestrası olurken aynı sene bando bölümü orkestradan ayrılmıştır. Orkestranın şefliğine 1935 yılına kadar Zeki Üngör ve Ahmet Adnan Saygun yapmıştır. 1935 yılında Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası adını alan orkestranın şefliğine Alman şef Ernst Praetorius getirilmiştir.¹²

Yine 1924 yılında batılı anlamda müzik eğitimi vermeyi, müzik öğretmeni yetiştirmeyi amaçlayan Musiki Muallim Mektebi'nin açılması ve 1926'da İstanbul'daki Darülelhan'ın batı müziği eğitimi veren bir konservatuara dönüştürülmesi gibi gelişmeler Atatürk devrimlerinin müzik kültürü alanındaki ilk önemli uygulamaları arasında yer almaktadır. Müzik ders olarak, resmi bir kimliğe kavuşmuş ve eğitim programı içerisindeki yerini almıştır. 1931 yılına ait Milli Eğitim ders programında, müzik dersinin hedefleri kısaca: *çocukların rahatlıkla algılayabilecekleri, kendilerinde müzik zevki uyandırabilecek, basit, söylenmesi kolay şarkıları notaları ile okumalarını*

⁸ Muammer Sun, Türkiye'nin Kültür-Müzik-Tiyatro Sorunları, Ajans Türk Kültür Yayınları, Ankara, 1969.

⁹ Selmi Andak, “Atatürk'le Müzik Devrimi”, 21. Yüzyılın Başında Türkiye'de Müzik Sempozyumu (15-16 Mart 2002), Sevdâ-Cenap And Vakfı Yayınları, Ankara, 2002.

¹⁰ Utkan Kocatürk, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, Turhan Kitapevi Yayınları, Ankara, 1984.

¹¹ Cavidan Selanik, Müzik Sanatının Tarihsel Serüveni, Doruk Yayıncılık, Ankara, 1996.

¹² <http://vatanturk.blogspot.com/2007/11/reformlar-ve-atilimler.html>

sağlamak; bu amaçları gerçekleştirirken okul şarkılarının batı müziği esaslarına göre, ya da dönemin ifadesiyle “*alafranga makamlarla*” yapılmış olmasına özen gösterilecek, sözler, “*Güzel Türkçe*” yazılıp, çocuklar tarafından kolayca anlaşılabilir düzeyde oluşturulacak, ilk üç sınıfta (*ilkokul 1,2,3*) kulaktan öğretim yapılıp, “*nota ve nazariyat*” daha sonraki (*ilkokul 4,5*) ders yıllarına bırakılacaktır; biçiminde sıralanmıştır.¹³

İlki 1924’te açılan Maarif Vekâleti Avrupa sınavıyla, 1924-1928 yılları arasında yurtdışında müzik eğitimi almak, sanatçı ve müzik öğretmeni olarak yetiştirilmek üzere seçilen yetenekli öğrencilerden, ilk olarak 1924’te Ekrem Zeki Ün Paris’e, daha sonra 1925 yılında Ulvi Cemal Erkin, Cezmi Rıfki Erinç Paris’e ve Fuad Koray Budapeşte’ye, 1926 yılında Necil Kazım Akses ve 1927 yılında Hasan Ferit Alnar Viyana’ya, 1928 yılında ise Ahmet Adnan Saygun Paris’e, Halil Bedii Yönetken Prag’a gönderilmiştir.

İlerleyen süreçte birçok yabancı ülke ve uluslar arası kuruluş tarafından Türk hükümetinin emrine ya da belirli kişilere yurtdışında eğitim almak için çeşitli burslar da sağlanmıştır. Belirli koşullarla, kendi bireysel olanaklarıyla yurtdışında müzik eğitimi görme yolu da açık tutulmuştur.¹⁴

Daha sonra adları “Türk Beşleri” olarak anılacak olan birinci kuşak Türk bestecilerinden Ekrem Zeki Ün ve Ulvi Cemal Erkin 1930’da, Ahmet Adnan Saygun 1931’de, Hasan Ferit Alnar 1932’de, Necil Kazım Akses 1934’te müzik eğitimlerini tamamladıkları çeşitli Avrupa ülkelerinden tekrar yurda dönerek Ankara Musiki Muallim Mektebi’nin öğretmen kadrosuna katılmışlardır.¹⁵

Öğrenimlerini devlet adına yurtdışında yapan birinci kuşağı oluşturan bu besteci, yorumcu, eğitimci ve araştırmacılar, Türkiye’de müzik yaşamının Ulu Önder Atatürk’ün öngördüğü hedefler doğrultusunda yeniden biçimlendirilerek canlanmasında, yönlendirilip geliştirilmesinde çekirdek kadroyu oluşturarak çok önemli görevler üstlenmişlerdir.¹⁶ İlerleyen yıllarda kurumsal bir kimlik de kazanan Gazi Terbiye Enstitüsü Müzik Bölümü, Ankara Devlet Konservatuvarı ve Ankara Radyosunda da görev alan bestecilerimizin çeşitli müzik mecmualarında da makaleleri yayınlanmıştır.

Bu ilk kuşak Türk bestecilerimiz bestelerinde batı müziği ilkeleri ile halk müziğinden gelen öğeleri, Anadolu müziğinin dokusu ve batı tekniğini çağdaş batı müziği armonizasyon teknikleri kullanarak ustalıklı birleştirmişlerdir. Ulu Önder Atatürk’ün milli müziğimizi yaratma ilkelerinden hareket ederek oluşturulan ilk çoksesli eserler, daha çok halk ezgilerimizin batıda kullanılan belli başlı besteleme teknikleriyle çok seslendirilmesi biçiminde ortaya çıkmaya başlamıştır. Bestecilerimiz ulusal değerlerimizi uluslar arası niteliğe kavuşturarak sahip olduğumuz güzelliklerimizi dünyaya sunmakta da öncü olmuşlardır. Bıraktıkları eserler, yetiştirdikleri sanatçılar ve şu andaki müzik sistemi analiz edildiğinde batı tekniği ile

¹³ Dilek Göktürk, Türkiye’deki Müzik Eğitiminin Programları Açısından Değerlendirilmesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1996.

¹⁴ Ali Uçan, Müzik Eğitimi, Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Ankara, 1994.

¹⁵ M. Baltacan, Ahmet Adnan Saygun’un Özsoy Operasının İncelenmesi, Reji Çalışması ve Sahnelenmesi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Konya, 2006.

¹⁶ Ali Uçan, Müzik Eğitimi, Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Ankara, 2000.

oluşturulmuş özgün bir Türk müziği sistemi oluşturmakta da birçok yeniliği de müziğimize katmışlardır.

1930'lu yıllardan itibaren Musiki Muallim Mektebi'nde kurulmuş bulunan devlet konservatuvarı sınıflarında, müzik sanatının bütün dallarında olduğu gibi opera ve tiyatro alanlarında da çalışmalara başlanmıştır. Bu bölümlerin yapılandırılması için batıdan Carl Ebert, Dr. Ernst Preatorius, Georg Markowitz, Schösinger, Friedl Böhm gibi birçok yabancı uzman ülkemize davet edilmiştir.

Ayrıca 1930'lu yıllarda Saadet İkesus, Altan ve Mithat Fenmen, 1940'lı yıllarda Devlet Sanatçıları Nevit Kodallı, İdil Biret, Suna Kan, Ayla Erduran, 1950'lerde yine Devlet Sanatçıları İlhan Usmanbaş, Hikmet Şimşek, Verda Erman, , Leyla Gencer, Ferit Tüzün, Gültekin Oransay, Erdoğan Okyay, Ömer Can, Nurhan Cangal, Bülent Arel, Oktay Dalaysel, 1960'larda İlhan Baran, Tunç Ünver, Doğan Cangal, Ali Doğan, Edip Günay, Saip Egüz, Ali Uçan, Saadettin Ünal, Yıldırım Erdener ve Necati Gedikli, 1970'li yıllarda Devlet Sanatçısı Gürer Aykal, Elif Aran, 1980'lerde Çağıl Yücelen ve adını sayamadığım günümüzde de halen eğitimleri süren onlarca besteci, yorumcu, şef, eğitimci ve araştırmacı ulusal müziğimizi uluslar arası bir boyuta taşımaları için çeşitli devlet olanakları ile devletçe eğitilerek çeşitli Avrupa ülkelerine gönderilmiştir ve halen gönderilmektedir.

Sonuç

16-17. yüzyıllardan yani Osmanlı İmparatorluğundan itibaren müziğimizde batı etkileri gerek saray ortamında gerekse askeri müziklerimizde çeşitli şekillerde görülmüştü. Hatta batı ile bu etkileşimin tek taraflı olmadığı, birçok batılı bestecinin eserinde Türk etkisinin mevcudiyeti de yadsınamaz bir gerçektir. Ancak Cumhuriyet sonrası müzik alanında yüzümüzü batıya yöneltmemizin bir devlet politikası olması, müziğimizin zengin altyapısının uluslar arası müzik dünyasında kabul görmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Bu politika ayrıca birçok besteci, yorumcu, şef, müzikolog, eğitimci ve araştırmacımızın uluslar arası platformlarda saygın bir yer edinmesini de sağlamaktadır.

Ancak, 85 senedir yürütülen batı ile etkileşimli ve iletişimli müziğimizi çağdaştırma politikasının yeterince meyve vermemesi, maalesef göz önünde tutmamız gereken bir gerçektir. Özellikle son 20 yılda yapılan çalışmalarda, uluslar arası nitelikte ulusal eser sayımızın yeterince fazla olmadığı, eğitim müziği literatürü alanında halen çok fazla eksikimiz olduğu görülmektedir. Halen okullarımızda yürüttüğümüz müzik eğitimi ile ilgili derslerde ulusal yayınlarımızdan çok, yabancı kaynaklar kullanmamızda bu noksanlığın bir göstergesidir.

Kaynakça

- Andak, Selmi. "Atatürk'le Müzik Devrimi", *21. Yüzyılın Başında Türkiye'de Müzik Sempozyumu (15- 16 Mart 2002)*, Sevda- Cenap And Vakfı Yayınları, Ankara, 2002.
- Baltacı, M. Ahmet Adnan Saygun'un Özsoy Operasının İncelenmesi, Reji Çalışması ve Sahnelenmesi, Selçuk Üniversitesi SBE. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2006.

- Fischer, Ernst. Devrim, Sanatın Gerekliliği, Payel Yayınları, İstanbul, 1995.
- Gökalp, Ziya. Türkçülüğün Esasları, (Oransay'ın Türkçeye aktarımı ile), Küğ Yayını, İzmir, 1997.
- Göktürk, Dilek. Türkiye'deki Müzik Eğitiminin Programları Açısından Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1996.
- Kocatürk, Utkan. Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, Turhan Kitapevi Yayınları, Ankara, 1984.
- Öztürkmen, Arzu. Türkiye'de Folklor ve Milliyetçilik, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.
- Saygun, A. Adnan. Atatürk ve Musiki, Sevda Cenap And Müzik Vakfı Yayınları, Ankara, 1981.
- Selanik, Cavidan. Müzik Sanatının Tarihsel Serüveni, Doruk Yayıncılık, Ankara, 1996.
- Su, Süreyya. "Türkiye'de Batılılaşma Sürecinin Bir Tezahürü Olarak Müzikte Kimlik Sorunu", *Toplum Bilim*, Bağlam Yayıncılık, Sayı 12, İstanbul, 2001.
- Sun, Muammer. Türkiye'nin Kültür-Müzik-Tiyatro Sorunları, Ajans-Türk Kültür Yayınları, Ankara, 1969.
- Uçan, Ali. Müzik Eğitimi, Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Ankara, 1994-2000.
- Uçan, Ali. "Geçmişten Günümüze Günümüzden Geleceğe Türk Müzik Kültürü", *Müzik Ansiklopedisi*, Ankara, 2000.
- Ünal, Refik. Atatürk'ün Sevdiği Türküler, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1973.
- <http://vatanturk.blogspot.com/2007/11/reformlar-ve-atilimler.html>